

УДК 338.26 + 338.242.4

О.О. ЛИННИК, асистент кафедри ТПЕ
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів

СТРАТЕГІЯ МАКРОЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ БОРГОВОЇ КРИЗИ: ДОСВІД, ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Ключові слова: економічний розвиток, зростання, борг, капітальні інвестиції, інфраструктура.

Здійснено огляд різних підходів до визначення та розглянуто сучасні стратегії макроекономічного розвитку. Охарактеризовано поточний стан економіки України, оцінено позитивні результати проведених реформ, визначено перешкоди та сформульовано основні напрями руху, які можуть стати фундаментом економічного зростання та розвитку.

Вступ. Ключове завдання, що постає перед кожним суспільством в сучасному глобалізованому світі, — це забезпечення сталого макроекономічного розвитку. Однак, як свідчить практика низки країн, що розвиваються, проведення економічних реформ, особливо з використанням позикових коштів, не завжди забезпечує досягнення поставлених цілей. Більше того, супутня надмірна акумуляція зовнішнього державного боргу може спричинити дестабілізацію динаміки доходу, надмірну девальвацію грошової одиниці, прискорення інфляції, зниження інвестиційної активності підприємницького сектору, кризу банківської системи та ін. Україна практично ідеально відтворила типовий сценарій розгортання боргової кризи. Тому питання форсування економічного розвитку на ряду із подоланням деструктивних кризових наслідків постає особливо гостро та вимагає як вже зарекомендованих у розвинутих країнах, так і специфічних для української економіки заходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема стимулювання економічного зростання методом зовнішніх запозичень не нова. Ідею підтримки споживчого попиту, яка лягла в основу антикризових заходів США та країн Європи, сформулювали ще представники кейнсіанства. Д. Сахс на її основі розробив концепцію «великого поштовху» для країн, що розвиваються, та ринків, що виникають. В академічній літературі терміни економічного зростання та економічного розвитку до середини ХХ ст. вважалися синонімічними. Чіткі відмінності та визначення цих понять було сформульовано зарубіжними вченими: М. Фельдман, Т. Хаджімайл, Т. Кемені та Л. Лахан [1]. Ю.Г. Козак викоремлює найсуттєвіші риси економічного розвитку [2]. Д. Асемоглу дає характеристику ключовим факторам економічного зростання та розвитку [3]. Д. Лін досліджує дві макроекономічні стратегії — *CAD* і *CAF* [4]. Утім, не до кінця висвітленим залишається питання стратегії економічного розвитку за умов значного

накопичення зовнішньої державної заборгованості. Імплементация рекомендацій МВФ може закласти фундамент позитивної перебудови економіки та суспільства, однак не гарантує подальших стимулів досягнення високих стандартів життя й добробуту.

Мета статті: дослідження факторів забезпечення та формулювання основних положень стратегії макроекономічного розвитку для України.

Результати дослідження. Спершу необхідно розрізнити поняття економічне зростання та економічний розвиток. Якщо перше з них — вузла концепція, що характеризує кількісні зміни в економіці, то друге є більш релевантним для вимірювання прогресу й якості життя в країнах, що розвиваються.

За цієї причини дефініція економічного розвитку включає в себе декілька елементів: 1) розширення економічних ресурсів, що сприяє прогресу суспільства через реалізацію потенціалу окремих осіб, фірм і громад; 2) стійке зростання економічного процвітання та якості життя, що реалізовується через інновації, менші трансакційні витрати та ефективно використання можливостей для забезпечення відповідального виробництва й розподілу товарів і послуг; 3) вимога наявності ефективних інституцій, заснованих на нормах відкритості, толерантності до ризику, повазі до різноманіття та впевненості в реалізації взаємної вигоди для державного та приватного секторів [1]. При цьому з часом нівелюється соціальна нерівність й скорочується частка тіньової економіки.

У той же час сталий економічний розвиток повинен форсуватись із дотриманням таких умов:

- економіка повинна бути збалансованою за всіма сферами;
- економіка має бути здатною до саморегулювання;
- економіка повинна характеризуватися поступальним динамізмом зростання позитивних показників;
- зростання економічних показників (ВВП, обсяги виробництва, тощо) повинно супроводжуватись підвищенням життєвого рівня населення та поліпшенням інших соціальних показників [2].

До ключових факторів економічного розвитку також можна віднести удачу, географічний, інституційний чинники та культуру і соціальний капітал [4, С. 27].

Заслужують на увагу дві стратегії економічного розвитку — *CAD* (англ. comparative-advantage-defying strategy) та *CAF* (англ. comparative-advantage following (*CAF*) strategy). Перша з них передбачає нехтування порівняльними перевагами, інша — їх урахування. При цьому наголошується, що в той час, коли застосування *CAD* може сформувати декілька прогресивних галузей промисловості в країнах, що розвиваються, вона неминуче призводить до неефективного розміщення ресурсів, пригнічення стимулів до роботи, невтримну поведінку пошуку легкого прибутку, погіршення розподілу доходу та слабкого економічного розвитку. А тому більш прийнятною — особливо для трансформаційних економік — є стратегія *CAF*. Як і перша, вона передбачає активне втручання уряду, що може відігравати роль як у сприянні економічному розвитку, так і у забезпеченні здорового конкурентного середовища.

За таких умов відбувається постійна акумуляція капіталу, структура економічних ресурсів оновлюється, спричиняючи зміну відносних цін на фактори виробництва. Підприємства змушені оновлювати своє виробництво та технологію, щоб підтримувати ринкову конкурентоспроможність. Більше того, ці фірми можуть навіть отримувати вигоду від індустріального і технологічного розриву з країнами, що розвиваються, завдяки перейманню досвіду та технологій [3]. Такий підхід підтверджується емпіричними дослідженнями. Так, для вибірки 164 країн протягом 1963—2009 рр. виявлено, що застосування стратегії *CAD*, яку у дослідженні представлено індексом технологічного вибору *TCI*, не завжди сприяє економічному розвитку, особливо у випадку трансформаційних економік. Для країн ЦСЄ виявлено позитивну кореляцію між зростанням та *TCI*, для *СНД* — негативну [5].

Виокремлюють дві моделі державної політики у сфері підтримки інновацій:

- 1) англо-американська, що характеризується найменшим втручанням держави в економіку, у тому числі і в інноваційну діяльність;
- 2) франко-японська, де держава найактивніше підтримує інноваційний процес усіма можливими методами.

Щодо української моделі підтримки інноваційної діяльності, то вона більше тяжіє до англо-американської [6].

Характерною особливістю цих підходів є відсутність акценту на природних ресурсах, що підтверджується декількома влучними прикладами. Так, не зважаючи на багатий природний потенціал країн Африки та Латинської Америки, вони зазнали невдач, на відміну від країн Східної Азії, де забезпечення природними ресурсами було зовсім незначним (Японія, Південна Корея, Тайвань тощо). Натомість акцентується увага на інституційних та інноваційних чинниках.

Фундаментальним у вищезазначених факторах виступає інституційний, що підтверджується роботами як вітчизняних [7], так і закордонних авторів [8]. Наявність якісних інституцій забезпечує стимули до роботи, акумуляцію людського та фізичного капіталу, опанування кращими технологіями та ефективніше розміщення ресурсів. Уряд позиціонується як далекоглядний учасник в економіці, який гарантує інвестиції, що забезпечують платформною для майбутнього економічного зростання. У той же час якість цих інституцій обумовлюється соціальними, економічними та політичними факторами в економіці.

Державні капіталовкладення, разом із приватними інвестиціями, сприяють розвитку економіки через підвищення капіталоозброєності, передусім на випадок компліментарності до приватних інвестицій, що в поєднанні із супутніми технологічними змінами може забезпечити вищі реальні доходи для наступних поколінь [9].

Урядові витрати на державну інфраструктуру, навчання й охорону здоров'я можуть стимулювати економічне зростання, але можливості відповідного фінансування залежать від фіскальної позиції, тобто врахування наявного рівня боргу і структури податків [10]. Хоча зовнішні запозичення для фінансування державних інвестицій мають низку переваг, не обходиться без певних ризиків: слабке виконання запланованих проєктів, повільна корекція фіскальних показників для обслуговування боргу, тривалі негативні економічні шоки [11].

Україна опинилась у борговій пастці, де з однієї сторони відсутні можливості акумулювання внутрішніх фінансових ресурсів (через витік капіталу в офшори, різке зменшення доходів від експорту, скорочення депозитних вкладів та кредитів і направлення значних сум на обслуговування державної заборгова-

ності), а з іншої — можливості для залучення інвестиційних коштів з-за кордону обмежені (через брак довіри до правового забезпечення, політичну нестабільність тощо), а тому єдиним джерелом валютних надходжень виступають позики МВФ.

Аналіз видатків бюджету на освіту, охорону здоров'я, соціальне забезпечення (пенсійні видатки) та капітальні інвестиції в окремих країнах ЄС та Україні дав змогу зробити такі висновки (таблиця):

- Видатки бюджету на освітні послуги є значно вищими (6,4 % в 2014 р. та 5,9 % від ВВП в 2015 р.), ніж всередньому в ЄС (4,5 %) чи країнах ОЕСР (4,8 %). Однак заслуговують на увагу дві тенденції. Перша — найуспішніші студенти часто покидають Україну у пошуках кращого життя за кордоном, друга — вступ до ВУЗу методом «аби куди, лише б на державну форму навчання». Таким чином відбувається відтік людського капіталу та навчання студентів, які обрали «випадковий» фах. На підтримку цього служить нещодавнє висловлювання Юлії Мостової, яка наголошує, що основна проблема України не стільки корупція, скільки якість людського матеріалу, адже людина максимально ефективна, позитивна, щаслива та найменш корумпована, коли займається своєю справою.

- Видатки на охорону здоров'я в 2014 р. перебували на рівні з такими країнами, як Польща (4,6 % від ВВП), Латвія (3,8) і Румунія (4,0), все ж значно відставали від позицій Франції (8, 2), Нідерландів (8,1), Австрії (7,9 %).

- Система пенсійного забезпечення та соціального захисту є вкрай неефективною та потребує перегляду. Так, у 2014 р. витрати Пенсійного фонду склали 15,7 % ВВП, й ці показники значно перевищують показники країн ЄС.

- Капітальні інвестиції залишаються мізерними. Попри невелике зростання від 1,3 % в 2014 р. до 2,5 % від ВВП у 2015 р. капіталовкладення в Україні значно відстають від показників Угорщини (6,7 %) та Словаччини (6,2 % від ВВП).

В Україні наявні всі ознаки суттєвого недофінансування базової інфраструктури, яка практично в кожному регіоні України перебуває у незадовільному стані. Особливо це стосується транспортної підсистеми. За офіційними оцінками, через незадовільний стан доріг країна щорічно втрачає близько 3—4 % ВВП.

Варто відзначити, що було зроблено кілька важливих кроків у напрямі сталого економічного розвитку. Наприклад, у 2015 р. було проведено перший етап фінансової децентралізації, згідної з якою органам місцевого самоврядування були надані додаткові бюджетні повноваження та закріплено стабільні джерела доходів для їхньої реалізації. Така політика дала змогу місцевим бюджетам здійснити ряд капітальних інвестицій, що було направлено у сферу дорожнього господарства, ЖКГ, ремонт шкіл, дитсадків, інших об'єктів соціальної сфери.

Дещо невдалою була спроба детінізувати економіку. Зокрема, було знижено ставку ЄСВ. Натомість це призвело до різкого підвищення частки фінансування пенсій з держбюджету з 32 % у 2015 р. до 55 % у 2016 р. Як компенсація такого наслідку може бути запропонована так звана брутизація заробітної плати — часткове перенесення навантаження зі сплати ЄСВ з роботодавця на працівника, що матиме соціально-психологічні наслідки формування у громадянина відповідальності за власний добробут і добробут суспільства [14].

Видається доречним розмежувати цілі економічної політики на три основні групи: формування сприятливого макроекономічного се-

редовища, політика поповнення державного бюджету без пригнічення економічної діяльності та обмеження додаткових зовнішніх державних запозичень, реформування різних галузей народного господарства.

Декілька напрямів скорочення урядових видатків здаються нескладними для практичного виконання:

— освіта. Державне фінансування можна залишити для найздібнішої молоді та для фундаментальних напрямів, які відрізняються високою затратністю навчального процесу;

— охорона здоров'я. З огляду на недостатнє фінансування медицини виглядає практичним перехід до системи страхової медицини;

— субсидії. Підтримка малозабезпечених прошарків населення повинна мати адресний характер і залежати від оцінки фінансового та майнового стану. Більше того, урядом запланована монетизація соціальних пільг. Але зважаючи на те, що рівень охоплення населення державним соціальним страхуванням складає 70 %, існує ризик нешвидкого упровадження такої ініціативи. Окрім того, державну підтримку втратять аграрні виробники, оскільки планується скорочення у 2016 р., і повне скасування у 2017 р. пільг при сплаті ПДВ (одна із домовленостей із МВФ);

— приватизація. Зведення до мінімальної кількості підприємств, які не підлягають приватизації тощо.

Формування сприятливого макроекономічного середовища, покликаного приваблювати ПІІ, зможе забезпечуватись за наявності:

- заходів, спрямованих на детінізацію економіки;
- капітальних інвестицій в інфраструктуру;
- міцного правового поля;
- здорових інституційних засад як на рівні держави, так і на мікрорівні;
- спрощення та/або ліквідації адміністративних бар'єрів для бізнесу;
- використання механізмів ДПП для стимулювання розвитку капіталоемних сфер української економіки, як фармацевтика, медицина, агросектор, ІТ. Перспективними напрямками найближчим часом можуть стати поновлювальна та альтернативна енергія;
- забезпечення охорони інтелектуальної власності;
- кооперації науки, виробництва, держави та ін.

Сукупні урядові видатки в ЄС та Україні (% від ВВП)

Країна	Освіта	Охорона здоров'я	Пенсійне забезпечення	Капітальні інвестиції	
				2014	2015
Польща	5,3	4,6	9,2	4,5	4,4
Чехія	5,2	7,7	8,0	4,2	5,2
Естонія	5,6	5,1	6,7	5,0	5,3
Франція	5,5	8,2	13,7	3,7	3,4
Італія	4,1	7,2	14,0	2,3	2,3
Латвія	5,9	3,8	7,4	4,4	4,4
Литва	5,4	5,5	6,2	3,5	3,6
Угорщина	5,2	5,0	7,5	5,5	6,7
Нідерланди	5,4	8,1	6,8	3,5	3,5
Австрія	5,0	7,9	13,2	3,0	3,0
Румунія	3,0	4,0	9,0	4,3	5,1
Словаччина	4,1	1,9	7,3	3,8	6,2
Швеція	6,6	7,0	11,0	4,5	4,3
Велика Британія	5,2	7,6	8,5	2,7	2,7
Україна	6,4	3,6	15,7	1,3	2,5

Примітка: складено автором за [12, 13].

Реформування різних галузей народного господарства покликане модернізувати не лише матеріальну сферу, але і ментальну — вибудувати у свідомості українців господарський тип мислення та розуміння відповідальності за власний добробут. Це можна здійснити шляхом підвищення кваліфікації кадрів у розвинутих країнах, наслідування вже апробованих підходів до управління народним господарством. Такий підхід носить назву «навчання в процесі виконання» (англ. learningbydoing).

Висновки. У результаті дослідження факторів макроекономічного розвитку в Україні із урахуванням наявних боргових проблем можна зробити такі основні висновки:

1. Економічний розвиток — безперервний, якісний, стійкий до макроекономічних шоків процес формування економічних ресурсів суспільства на основі інституційного забезпечення технологічного, ідейно-інноваційного, освітньо-культурного стимулювання для досягнення суспільної рівності та добробуту. Найкращою стратегією економічного розвитку (особливо для трансформаційних економік) є така, що забезпечує поступальний динамізм без спотворювальних наслідків для економіки, побудована на основі наявних економічних ресурсів, порівняльних переваг з поступовим форсування технологічних інновацій.

2. В основі забезпечення економічного розвитку лежить інституційний фактор. Так, непевність правової системи та брак незалежності Центрального банку від інших політичних інституцій найчастіше перешкоджають економічному зростанню та навіть сприяють виникненню кризових явищ.

3. Роль держави як фундаменту проведення реформ в Україні ускладнюється недовірою населення до державних інституцій на тлі стрімкого скорочення соціальних виплат і підвищення податків. Окрім того, внаслідок значного навантаження на державний бюджет, левова частка якого йде на обслуговування зовнішнього боргу державного сектору, уряд не спроможний модернізувати базову інфраструктуру, а це запорука як здорового ринкового середовища, так і ґрунту для економічного розвитку.

4. На теперішній час основна група реформ спрямована на покриття дефіциту бюджету, і хоча деякі нововведення давно практикуються

у розвинутих країнах, вітчизняним підприємствам та населенню потрібен час на їх імплементацію та прийняття. Для України проведення реформ має відбуватись за трьома напрямками — забезпечення здорового конкурентного середовища, бездефіцитного бюджету і підтримка макроекономічної стабільності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Feldman M.* The Logic of Economic Development: A Definition and Model for Investment [On-line] / M. Feldman, T. Hadjimichael, T. Kemeny, L. Lanahan. — Retrieved from: <http://epc.sagepub.com/content/early/2015/11/08/0263774X15614653>
2. *Міжнародні стратегії економічного розвитку* : навч. пос. [для студ. вищ. навч. закл.] / [Ю.Г. Козак, В.В. Ковалевський, Н.С. Логвінова та ін.]; За редакцією Ю.Г. Козака, В.В. Ковалевського, І.В. Ліганенко: — [2-ге вид.] — К. : Центр учбової літератури, 2009. — 356 с.
3. *Lin J.* Economic development and transition: thought, strategy, and viability. — Cambridge : Cambridge University Press, 2009. — 170 p.
4. *Acemoglu D.* Introduction to modern economic growth. — Princeton : Princeton University Press, 2008. — 851 p.
5. *Bruno R.* Technology choices and growth: testing New Structural Economics in Transition Economies / R. Bruno, E. Douarin, J. Korosteleva, S. Radosevic // *Journal of Economic Policy Reform.* — 2015. — 18, No. 2. — P. 131—152.
6. *Касьяненко В.О.* Зарубіжний досвід управління інноваційним потенціалом економіки та можливості його використання в Україні / В.О. Касьяненко // *Маркетинг і менеджмент інновацій.* — 2011. — т. 2, № 4. — С. 200—204.
7. *Стратегія економічного розвитку України в умовах кризи* / І.П. Мойсеєнко, М.І. Флейчук // *Бюлетень Міжнародного нобелівського економічного форуму. Світова економіка XXI століття: цикли та кризи.* — 2012. — № 1 (5), Том 1. — С. 274—282.
8. *Pop-Eleches G.* From Economic Crisis to Reform: IMF Programs in Latin America and Eastern Europe / G. Pop-Eleches // Princeton University Press, 2008. — 368 p.
9. *Swan W.* Budget speech, Budget 2010—11, Commonwealth of Australia, Canberra [On-line resource] / W. Swan. — Retrieved from : www.budget.gov.au
10. *Christie T.* The Effect Of Government Spending On Economic Growth: Testing The Non-Linear Hypothesis / T. Christie // *Bulletin of Economic Research.* — 2014. — 66, Issue 2. — P. 183—204.
11. *Buffie E.* Public Investment, Growth and Debt Sustainability: Putting Together the Pieces. IMF Working Paper No.WP/12/144 / E.E. Buffie, A. Berg, C. Pattillo, R. Portillo, L.-F. Zanna. — Washington : IMF, 2012. — 37 p.
12. *Ціна держави* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://costua.com/budget/expenditure/>
13. *Офіційний сайт Євростатистики* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ec.europa.eu/eurostat/>
14. *Онуфрик М.* Пенсійна криза довіри [Електронний ресурс] // *Дзеркало тижня.* — 3 березня 2016 р. — Ре-

жим доступу : http://gazeta.dt.ua/finances/pensiy-na-kriza-doviri-_.html

REFERENCES

1. Feldman M. et al (2015), The logic of economic development: A definition and model for investment, SAGE Journals, London, available at: <http://epc.sagepub.com/content/early/2015/11/08/0263774X15614653> (Accessed 11 June 2016).
2. Kozak J.G (ed.) (2009), *Mizhnarodn istrategiyi ekonomichnoho rozvytku* [International strategies of economic development], Centre for educational literature, Kyiv, Ukraine.
3. Lin J. (2009), *Economic development and transition: thought, strategy, and viability*, Cambridge University Press, Cambridge, MA.
4. Acemoglu D. (2008), *Introduction to modern economic growth*, Princeton University Press, Princeton, NJ.
5. Bruno R.L. et al. (2015), Technology Choices and Growth: Testing New Structural Economics in Transition Economies, *Journal of Economic Policy Reform*, vol. 18, part 2, pp. 131–152.
6. Kas'yanenko V.O. (2011), Zarubizhnyy dosvid upravlinnya innovatsiynym potentsialom ekonomiky ta mozhlyvosti yoho vykorystannya v Ukrayini [Foreign experience of economy's innovational capacity management and the opportunities of its use in Ukraine], *Marketing i menedzhment innovacij* [Marketing and management of innovations], vol. 4., part. 2, pp. 200-204.
7. Moyseyenko I. And Fleychuk M. (2012), Stratehiya ekonomichnoho rozvytku Ukrayiny v umovakh kryzy [The strategy of economic development of Ukraine under conditions of the crisis], *Byuleten Mizhnarodnogo Nobeliv-s'kogo ekonomichnogo forumu* [The bulletin of international nobel economic forum], vol. 1, pp. 274-282.
8. Pop-Eleches G. (2008), From Economic Crisis to Reform: IMF Programs in Latin America and Eastern Europe, Princeton University Press, Princeton, NJ.
9. Swan W. (2014), Budget speech, Budget 2010–11, Commonwealth of Australia, Canberra, available at: www.budget.gov.au (Accessed 11 June 2016).
10. Christie T. (2014), The Effect Of Government Spending On Economic Growth: Testing The Non-Linear Hypothesis, *Bulletin of Economic Research*, vol. 66, pp. 183-204.
11. Buffie E., Berg A., Pattillo C., Portillo R. and Zanna L.-F. (2012), Public Investment, Growth and Debt Sustainability: Putting Together the Pieces, IMF Working Paper No. WP/12/144, Washington, USA.

12. Tsina derzhavy [Price of the state] (2015), Expenditure, available at: <http://costua.com/budget/expenditure/> (Accessed 11 June 2016).
13. Eurostat (2015), available at: <http://ec.europa.eu/eurostat/> (Accessed 11 June 2016).
14. Onufryk M. (2016), *Pensiyakryzadoviry* [Pensioncrisis of trust], *Mirror of the week*, 3 March 2016, available at: http://gazeta.dt.ua/finances/pensiy-na-kriza-doviri-_.html (Accessed 11 June 2016).

Надійшла 14.06.2016

А.А. Линник

Национальный университет
«Львовская политехника», г. Львов

СТРАТЕГИЯ МАКРОЭКОНОМИЧЕСКОГО
РАЗВИТИЯ УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ
ДОЛГОВОГО КРИЗИСА: ОПЫТ,
ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Осуществлен обзор разных подходов к определению и рассмотрены современные стратегии макроэкономического развития. Охарактеризовано текущее состояние экономики Украины, оценены позитивные результаты проведенных реформ, определены препятствия и сформулированы основные направления движения, которые могут послужить фундаментом экономического роста и развития.

Ключевые слова: экономическое развитие, рост, долг, капитальные инвестиции, инфраструктура.

О.О. Lynnyk

Lviv Polytechnic National University, Lviv

THE STRATEGY OF MACROECONOMIC
DEVELOPMENT OF UKRAINE FACING
THE DEBT CRISIS: EXPERIENCE,
THEORY, PRACTICE

In the article different approaches to the definition of economic development were examined with the modern strategies being viewed. The current economic situation is described with the positive results of implemented reforms being estimated, the obstacles being defined and basics, which can contribute to the economic growth and development being formulated.

Key words: economic development, growth, debt, capital investments, infrastructure.